

MATEMATIKA 1

LEKCIJA 5

3 - L 5.1 POJAM FUNKCIJE

Definicija funkcije

Funkcija (ili *preslikavanje*) — uređena trojka (X, Y, f) , gde su X i Y neki neprazni skupovi, a f neko pravilo po kom se svakom elementu x skupa X dodeljuje po jedan element $y = f(x)$ skupa Y . Pritom se X naziva *domenom* (ili *oblašću definisanosti*), a Y *kodomonom* (ili *skupom vrednosti*) te funkcije. Ako je $x \in X$, tada se x naziva *originalom* (ili *vrednošću nezavisno promenljive* ili *vrednošću argumenta*), a $f(x)$ se naziva *slikom* (ili *vrednošću funkcije*). Obično se funkcija (X, Y, f) navodi skraćeno kao f , i piše se $f : X \rightarrow Y$ ("funkcija f preslikava skup X u skup Y "). Uobičajena oznaka domena (kodomena) funkcije f — D_f , ili D , $(R_f$, ili $R)$.

Jednakost funkcija. Za funkcije (X_1, Y_1, f_1) i (X_2, Y_2, f_2) kaže se da su *jednake*, i piše $(X_1, Y_1, f_1) = (X_2, Y_2, f_2)$ ili, skraćeno, $f_1 = f_2$, ako je $X_1 \equiv X_2$ i pravila f_1 i f_2 su istovetna.

Graf (ili *grafik*) *funkcije* (X, Y, f) — skup Γ_f svih uređenih parova oblika $(x, f(x))$, $x \in X$.

Slika skupa $A \subset X$ *pri preslikavanju* (X, Y, f) — $f(A) := \{y : y \in Y \wedge (\exists x \in A)(f(x) = y)\}$. Specijalno, $f(X)$ se naziva *područjem vrednosti* (ili *pravim skupom vrednosti*) funkcije f .

Inverzna slika skupa $B \subset Y$ *pri preslikavanju* (X, Y, f) — $f^{-1}(B) := \{x : x \in X \wedge f(x) \in B\}$.

Sirjekcija (ili *preslikavanje "na"*) — funkcija (X, Y, f) za koju je $f(X) \equiv Y$.

Injekcija (ili *preslikavanje "1-1"*, ili *uzajamno jednoznačno preslikavanje*) — funkcija (X, Y, f) takva da međusobno različiti originali x_1 i x_2 uvek imaju međusobno različite slike $f(x_1)$ i $f(x_2)$, tj. $x_1 \in X \wedge x_2 \in X \wedge x_1 \neq x_2 \Rightarrow f(x_1) \neq f(x_2)$, ili $x_1 \in X \wedge x_2 \in X \wedge f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow x_1 = x_2$.

Bijekcija — funkcija koja je istovremeno sirjekcija i injekcija.

Restrikcija (ili *suženje*) funkcije (X, Y, f) na skup $A \subset X$ — funkcija $(A, U, f/A)$, pri čemu je $U \subset Y$ i f/A pravilo f ali samo za elemente skupa A .

Produženje funkcije (X, Y, f) na skup $A \supset X$ — funkcija (A, U, g) takva da je (X, Y, f) restrikcija te funkcije na skup X .

Definicija složene funkcije

Neka su (X, U, f) i (U, Y, g) neke funkcije. Kaže se da je funkcija (X, Y, h) složena od (ili *kompozicija*) funkcija (X, U, f) i (U, Y, g) , ako je h pravilo po kom se svakom elementu x skupa X dodeljuje element $g(f(x))$ skupa Y . Oznaka — $h = g \circ f$. Na ovaj način uvedena operacija komponovanje (ili kompozicija) funkcija ima *svojstvo asocijativnosti*: ako su f, g i h neke funkcije takve da postoje složene funkcije $g \circ f$ i $h \circ g$, tada je $h \circ (g \circ f) = (h \circ g) \circ f$.

Definicija inverzne funkcije

Identičnim preslikavanjem skupa X naziva se preslikavanje (X, X, I_X) , pri čemu je I_X pravilo po kom se svakom $x \in X$ dodeljuje x . *Inverzna funkcija* funkcije (X, Y, f) — funkcija $(f(X), X, g)$ takva da je $g \circ f = I_X$. Oznaka — $g = f^{-1}$. Uslov da postoji inverzna funkcija f^{-1} funkcije f jeste da f bude injekcija. *Svojstva invertovanja funkcije*:

1⁰ ako je f bijekcija, onda je $(f^{-1})^{-1} = f$;

2⁰ ako su f i g bijekcije takve da postoji $g \circ f$, tada je $(g \circ f)^{-1} = f^{-1} \circ g^{-1}$.

3 - L 5.2 OSNOVNE ELEMENTARNE REALNE FUNKCIJE

Realne funkcije jedne realne nezavisno promenljive

Realna funkcija jedne realne nezavisno promenljive — svaka funkcija $(D, \mathbb{R}, f)$ kod koje je $D \subset \mathbb{R}$. Skraćeni naziv — realna funkcija.

Ako se realna funkcija zada samo analitičkim izrazom, podrazumeva se da je njen domen skup svih realnih brojeva za koje taj izraz ima realne vrednosti.

Grafik realne funkcije $(D, \mathbb{R}, f)$ — skup svih tačaka (x, y) u ravni Oxy za koje je $x \in D$ i $y = f(x)$. *Teorema*: Ako je f^{-1} inverzna funkcija realne funkcije f , tada su grafici ovih funkcija (u ravni Oxy) uzajamno simetrični u odnosu na pravu $y = x$. Dokaz-samostalno.

Zbir dve realne funkcije f i g — realna funkcija $f + g$ čiji domen je $D_f \cap D_g$ i koja je takva da je $(f + g)(x) = f(x) + g(x)$, $x \in D_f \cap D_g$. Uslov da postoji $f + g$ — $D_f \cap D_g \neq \emptyset$.

Proizvod dve realne funkcije f i g — realna funkcija fg čiji domen je $D_f \cap D_g$ i koja je takva da je $(fg)(x) = f(x)g(x)$, $x \in D_f \cap D_g$. Uslov da fg postoji — $D_f \cap D_g \neq \emptyset$.

Količnik realne funkcije f i realne funkcije g — realna funkcija $\frac{f}{g}$ čiji je domen $D_f \cap D_g \setminus g^{-1}(\{0\})$ i koja je takva da je $\frac{f}{g}(x) = \frac{f(x)}{g(x)}$, $x \in D_f \cap D_g \setminus g^{-1}(\{0\})$. Uslov da $\frac{f}{g}$ postoji — $D_f \cap D_g \setminus g^{-1}(\{0\}) \neq \emptyset$.

Ograničenost, monotonost, periodičnost, parnost, konveksnost realne funkcije

Realna funkcija f ograničena odozgo (odozdo) — ako postoji $g \in \mathbb{R}$ ($d \in \mathbb{R}$) takav da je $f(x) \leq g$ ($d \leq f(x)$) za svako $x \in D_f$, tj. ako je skup R_f ograničen odozgo (odozdo). *Realna funkcija ograničena* — ako je ograničena odozgo i ograničena odozdo. Lako je videti da važi: f ograničena $\Leftrightarrow \exists k \in \mathbb{R} : |f(x)| \leq k$, $x \in D_f$. *Realna funkcija f ograničena (odozgo) (odozdo) na skupu $A \subset D_f$ ($A \neq \emptyset$)* — ako je restrikcija f/A ograničena (odozgo) (odozdo).

Supremum (infimum) realne funkcije f — $\sup R_f$ ($\inf R_f$). Oznaka — $\sup f(x)$ ($\inf f(x)$). *Maksimum (minimum) funkcije f* — $\sup f(x)$ ($\inf f(x)$) u slučaju kad $\sup f(x)$ ($\inf f(x)$) pripada području vrednosti R_f ("funkcija f dostiže svoj supremum (infimum)"). *Maksimum (minimum) funkcije f na skupu $A \subset D_f$ ($A \neq \emptyset$)* — maksimum (minimum) restrikcije f/A . Oznaka — $\max_{x \in A} f(x)$ ($\min_{x \in A} f(x)$). *Okolina tačke x_0 na brojevnoj osi* — svaki podskup V tačaka brojevnose koje obuhvata neki interval (a, b) takav da je $x_0 \in (a, b)$. *Funkcija f ima lokalni maksimum (minimum)* u tački $x_0 \in D_f$ — ako postoji okolina $V \subset D_f$ tačke x_0 takva da je $f(x_0) = \max_{x \in V} f(x)$ ($\min_{x \in V} f(x)$). Tada se x_0 naziva *tačkom lokalnog maksimuma (minimuma)* funkcije f . *Lokalni ekstrem funkcije* — lokalni maksimum ili lokalni minimum.

Realna funkcija f monotono rastuća (opadajuća) (neopadajuća) (nerastuća) — ako je $f(x_1) < f(x_2)$ ($f(x_1) > f(x_2)$) ($f(x_1) \leq f(x_2)$) ($f(x_1) \geq f(x_2)$) za svake dve tačke x_1, x_2 iz domena D_f takve da je $x_1 < x_2$. *Monotonost funkcije na podskupu* domena definiše se preko restrikcije. *Teorema:* Ako je funkcija f monotono rastuća (opadajuća), tada ona ima inverznu funkciju i f^{-1} je takođe monotono rastuća (opadajuća). Dokaz — samostalno.

Realna funkcija f periodična — ako postoji $\omega \in \mathbb{R}$, $\omega \neq 0$, takav da je $D_f + \omega \subset D_f$ i da je $f(x + \omega) = f(x)$, $x \in D_f$. ($D_f \pm \omega = \{x \pm \omega : x \in D_f\}$.) Svaki takav broj ω naziva se *periodom funkcije f* . Ako je ω neki period

funkcije f , tada je svaki broj oblika $k\omega$, $k \in \mathbb{N}$, takođe period funkcije f . Ako je ω period funkcije f i $D_f - \omega \subset D_f$, tada je svaki broj oblika $k\omega$, $k \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}$, period funkcije f . *Osnovni period* periodične funkcije f — najmanji pozitivni period funkcije f , ako takav postoji.

Parna (neparna) funkcija — realna funkcija f za koju je $-D_f \subset D_f$ i $f(-x) = f(x)$ ($-f(x)$), $x \in D_f$. ($-D_f = \{-x : x \in D_f\}$.) *Teorema*: Grafik parne (neparne) funkcije u ravni Oxy je simetričan u odnosu na y -osu (koordinatni početak O). *Dokaz* — samostalno. *Teorema*: Ako je $-D_f \subset D_f$, tada se realna funkcija f može predstaviti kao zbir jedne parne i jedne neparne funkcije, i to na samo jedan način. *Dokaz* — samostalno.

Konveksna (konkavna) funkcija na intervalu I — realna funkcija f definisana na intervalu I i takva da je $f(\alpha_1 x_1 + \alpha_2 x_2) \leq (\geq) \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2)$ za svake dve tačke x_1 i x_2 intervala I i za svaka dva pozitivna broja α_1 i α_2 sa zbirom jednakim 1: $\alpha_1 + \alpha_2 = 1$. Ako u definicionoj nejednakosti stoji znak " $<$ " (" $>$ ") umesto " $\leq$ " (" $\geq$ "), onda je funkcija f *strogo konveksna* (*konkavna*) na intervalu I . Umesto "konveksna" ("konkavna") nekad se govori "konveksna naniže" ("konveksna naviše"). Lako je videti da važi: (i) f konveksna $\Leftrightarrow -f$ konkavna; (ii) f_1 i f_2 konveksne (konkavne) $\Rightarrow f_1 + f_2$ konveksna (konkavna). *Geometrijska interpretacija*: Ako je funkcija strogo konveksna (konkavna) na intervalu I , onda, za svake dve tačke x_1 i x_2 intervala I takve da je $x_1 < x_2$, deo grafika funkcije f nad intervalom (x_1, x_2) leži ispod (iznad) sečice kroz tačke grafika sa apscisama x_1 i x_2 . *Dokaz* — na vežbama (AG).

Pregled osnovnih elementarnih realnih funkcija

Polinomi (polinomne funkcije). *Polinom* — $p : x \mapsto a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$; $a_i \in \mathbb{R}$, $i = 0, 1, \dots, n$; $a_n \neq 0$; st $p = n$.

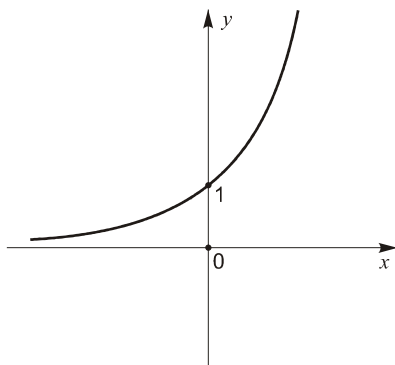
Stepene funkcije. *Stepena funkcija* sa izložiocem α — $f : x \mapsto x^\alpha$, $\alpha \in \mathbb{R}$.

Racionalne funkcije. *Racionalna funkcija* — količnik dva polinoma.

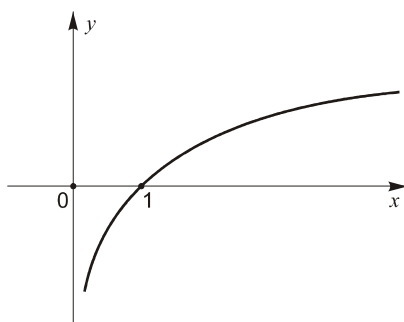
Algebarske funkcije. *Algebarska funkcija* — funkcija $y = f(x)$ koja zadovoljava neku algebarsku jednačinu $p(x, y) = 0$, p — polinom po x i y , ali ne svaka takva funkcija, već samo ona kod koje se za svako $x \in D_f$ vrednost $f(x)$ dobija primenom (jednog istog) konačnog niza operacija sabiranje, oduzimanje, množenje, deljenje i stepenovanje racionalnim brojem.

Eksponencijalne funkcije. *Eksponencijalna funkcija* sa osnovom a ($a > 0$, $a \neq 1$) — $f : x \mapsto a^x$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = \mathbb{R}^+$. Za $a > 1$ funkcija strogo rastuća,

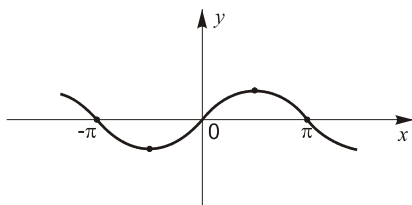
za $a < 1$ strogo opadajuća.

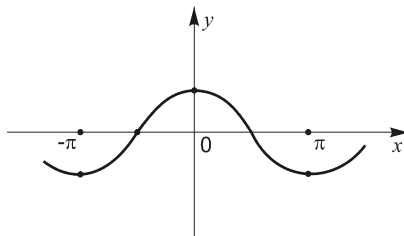
Logaritamske funkcije. Logaritamska funkcija sa osnovom a ($a > 0$, $a \neq 1$) — $f : x \mapsto \log_a x$. $D_f = \mathbb{R}^+$, $R_f = \mathbb{R}$. Za $a > 1$ funkcija strogo rastuća, a za $a < 1$ strogo opadajuća.

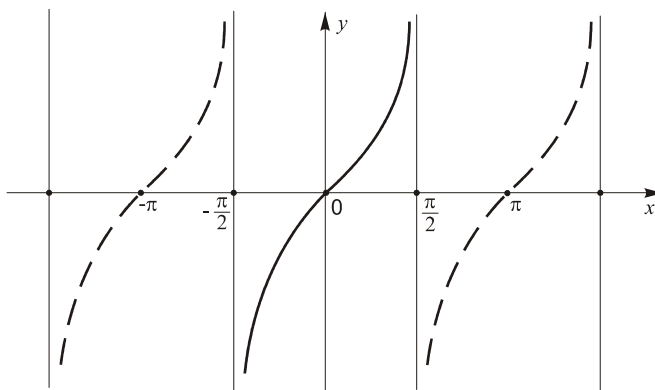
Trigonometrijske funkcije. Sinusna funkcija — $f : x \mapsto \sin x$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = [-1, 1]$, periodična, sa periodom (osnovnim) 2π .

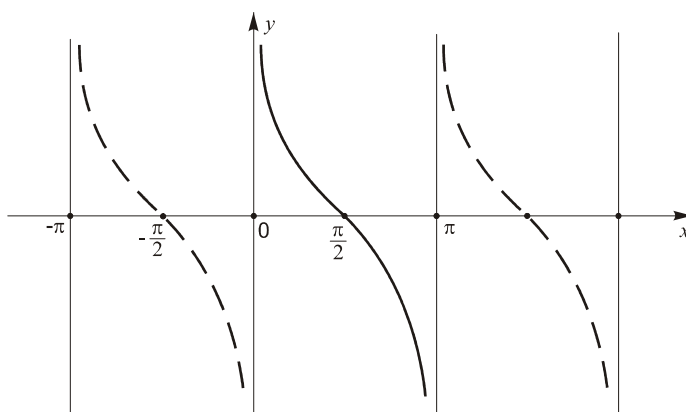
Kosinusna funkcija — $f : x \mapsto \cos x$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = [-1, 1]$, periodična, sa periodom (osnovnim) 2π .

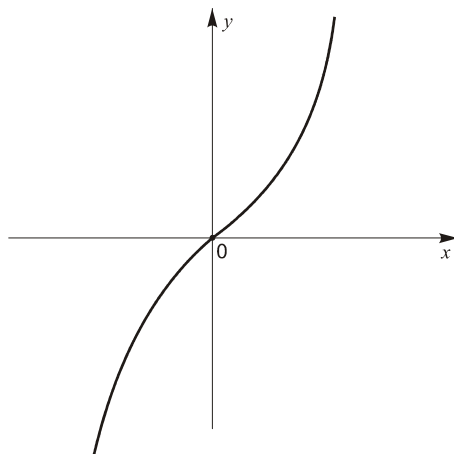
Tangensna funkcija — $f : x \mapsto \operatorname{tg} x$. $D_f = \mathbb{R} \setminus (\frac{\pi}{2} + \pi\mathbb{Z})$, $R_f = \mathbb{R}$, periodična, sa periodom (osnovnim) π .

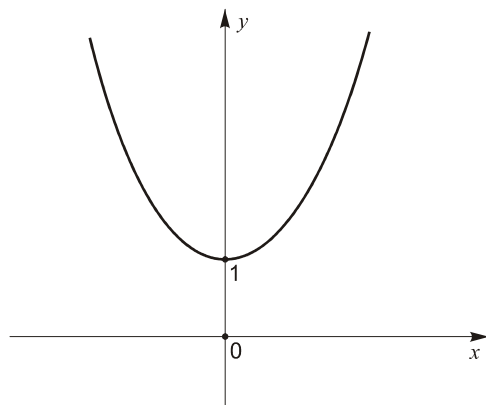
Kotangensna funkcija — $f : x \mapsto \operatorname{ctg} x$. $D_f = \mathbb{R} \setminus \pi\mathbb{Z}$, $R_f = \mathbb{R}$, periodična, sa periodom (osnovnim) π .

Hiperboličke funkcije. Sinus hiperbolički — $f : x \mapsto \operatorname{sh} x = \frac{e^x - e^{-x}}{2}$.
 $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = \mathbb{R}$, strogo rastuća.

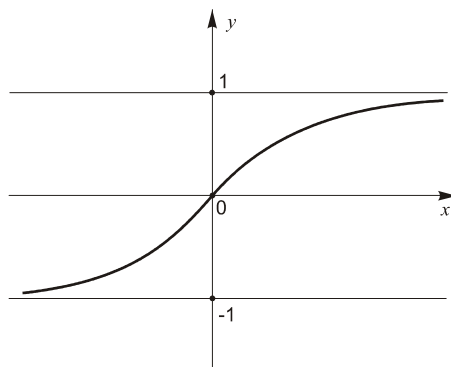

Kosinus hiperbolički — $f : x \mapsto \operatorname{ch} x = \frac{e^x + e^{-x}}{2}$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = [1, +\infty)$.
 $\operatorname{ch}^2 x - \operatorname{sh}^2 x = 1$.

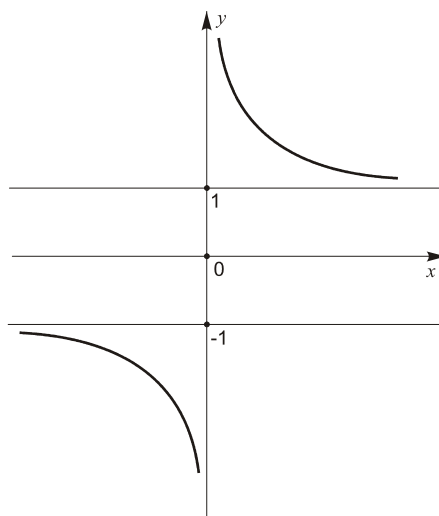

Tangens hiperbolički — $f : x \mapsto \operatorname{th} x = \frac{\operatorname{sh} x}{\operatorname{ch} x}$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = (-1, 1)$, strogo

rastuća.

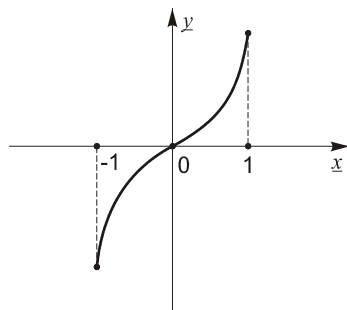
Kotangens hiperbolički — $f : x \mapsto \operatorname{cth} x = \frac{\operatorname{ch} x}{\operatorname{sh} x}$. $D_f = \mathbb{R} \setminus \{0\}$, $R_f = (-\infty, -1) \cup (1, +\infty)$, strogo opadajuća na svakom od intervala $(-\infty, 0)$ i $(0, +\infty)$.

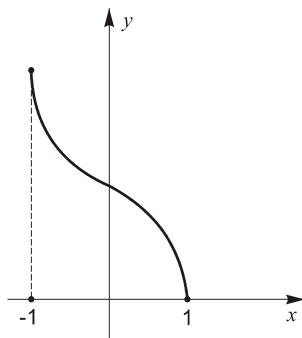
Ciklometrijske funkcije. Arkus-sinus — $f : x \mapsto \arcsin x$. $D_f = [-1, 1]$,

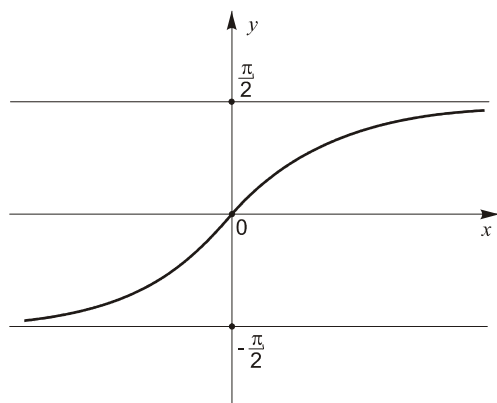
$R_f = \left[-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}\right]$, stromo rastuća.

Arkus-kosinus — $f : x \mapsto \arccos x$. $D_f = [-1, 1]$, $R_f = [0, \pi]$, stromo opadajuća.

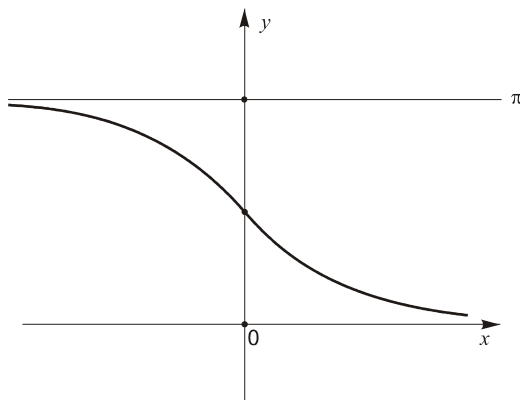

Arkus-tangens — $f : x \mapsto \operatorname{arctg} x$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = \left(-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}\right)$, stromo rastuća.

Arkus-kotangens — $f : x \mapsto \operatorname{arcctg} x$. $D_f = \mathbb{R}$, $R_f = (0, \pi)$, stromo opada-

juća.

Klasa osnovnih elementarnih realnih funkcija — polinomi, stepene funkcije, racionalne funkcije, algebarske funkcije, eksponencijalne funkcije, logaritamske funkcije, trigonometrijske funkcije, hiperboličke funkcije, ciklometrijske funkcije. *Klasa elementarnih realnih funkcija* — najuži skup funkcija sa svojstvima:

- (i) sadrži sve osnovne elementarne funkcije;
- (ii) ako sadrži neke dve funkcije, onda sadrži i njihov zbir, proizvod, količnike, ukoliko postoje;
- (iii) ako sadrži neke dve funkcije, onda sadrži i njihove kompozicije, ukoliko postoje;
- (iv) ako sadrži neku funkciju, onda sadrži i njenu inverznu, ukoliko postoji.

3 - L 5.3 GRANIČNA VREDNOST REALNE FUNKCIJE

Definicija granične vrednosti realne funkcije u datoj tački

Bazična okolina tačke $a \in \mathbb{R}$ — svaki interval oblika $(a - r, a + r)$, $r > 0$. (r — poluprečnik bazične okoline). Oznaka — $B[a, r]$. *Punktirana bazična okolina tačke* $a \in \mathbb{R}$ — $B[a, r] \setminus \{a\}$. Oznaka — $B(a, r)$. *Tačka nagomilavanja skupa* $D \subset \mathbb{R}$ — tačka $a \in \mathbb{R}$ takva da u svakoj njenoj punktiranoj bazičnoj okolini ima tačaka iz D . Oznaka skupa svih tačaka nagomilavanja skupa D — D' .

Definicija preko okolina: *Granična vrednost (ili limes) realne funkcije* f u tački $a \in D'_f$ — broj l takav da za svaku bazičnu okolinu $B[l, \varepsilon]$ tačke l postoji punktirana bazična okolina $B(a, \delta)$ tačke a , takva da je $f(B(a, \delta) \cap D_f) \subset B[l, \varepsilon]$.

$B[l, \varepsilon)$. Definicija "na jeziku $\varepsilon - \delta$ ": Granična vrednost (ili limes) realne funkcije f u tački $a \in D'_f$ — broj l takav da za svaki pozitivni broj ε postoji pozitivni broj δ , takav da

$$x \in D_f \wedge 0 < |x - a| < \delta \Rightarrow |f(x) - l| < \varepsilon.$$

Oznaka — $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = l$. Ako $a = +\infty$ ($-\infty$), onda u gornjoj definiciji treba dvostruka nejednakost da se zameni nejednakošću " $x > \Delta$ " (" $x < \Delta$ "), gde je $\Delta > 0$ ($\Delta < 0$). Definicija beskonačnog limesa — u gornjoj definiciji nejednakost " $|f(x) - l| < \varepsilon$ " zameniti nejednakošću " $f(x) > E$ " (" $f(x) < E$ "), gde je $E > 0$ ($E < 0$). Oznaka — $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = +\infty$ ($-\infty$).

Osnovna pravila o graničnim vrednostima

Teorema. Neka funkcije f i g imaju granične vrednosti l i m u tački a i neka je $D_f = D_g$. Tada: 1^0 postoji granična vrednost $\lim_{x \rightarrow a} [f(x) + g(x)]$, i jednaka je $l + m$; 2^0 postoji granična vrednost $\lim_{x \rightarrow a} [f(x)g(x)]$, i jednaka je lm ; 3^0 ako je $m \neq 0$ postoji granična vrednost $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)}$ i jednaka je $\frac{l}{m}$. Dokaz — na vežbama (AG).

Teorema (o tri funkcije). Neka su f, g, h realne funkcije definisane na skupu D i neka je $f(x) \leq g(x) \leq h(x)$, $x \in D$. Ako postoje granične vrednosti $\lim_{x \rightarrow a} f(x)$ i $\lim_{x \rightarrow a} h(x)$, i jednake su l , tada postoji i granična vrednost $\lim_{x \rightarrow a} g(x)$ i jednaka je l . Dokaz — na vežbama (AG).

Leva i desna granična vrednost

Leva (desna) granična vrednost funkcije f u tački a — granična vrednost u tački a njene restrikcije f/A na skup $A = (-\infty, a) \cap D_f$ ($(a, +\infty) \cap D_f$).

Oznaka — $\lim_{x \rightarrow a-} f(x)$, ili $f(a-)$ $\left(\lim_{x \rightarrow a+} f(x), \text{ ili } f(a+) \right)$.

Teorema. Neka je f realna funkcija takva da u svakom od intervala $(a - r, a)$ i $(a, a + r)$, za svaki $r > 0$, ima tačaka iz D_f . Tada $\lim_{x \rightarrow a} f(x)$ postoji ako i samo ako postoje $\lim_{x \rightarrow a-} f(x)$ i $\lim_{x \rightarrow a+} f(x)$ i jednaki su. Pritom je $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \lim_{x \rightarrow a-} f(x) = \lim_{x \rightarrow a+} f(x)$. Dokaz — samostalno.

Neki osnovni limesi

$$1^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sqrt[n]{1+x} - 1}{x} = \frac{1}{n}, \quad n \in \mathbb{N}.$$

$$2^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x} = 1.$$

Dokazi — na vežbama.

Granična vrednost niza

Beskonačni niz (realnih brojeva) — realna funkcija f za koju je $D_f = \mathbb{N}$. Oznaka — $a_1, a_2, \dots, a_n, \dots$ ili $(a_n)_{n=1}^{+\infty}$, gde je $a_n = f(a_n)$, $n = 1, 2, \dots$.

Granična vrednost niza $(a_n)_{n=1}^{+\infty}$, $(a_n = f(a_n))$ — $\lim_{x \rightarrow +\infty} f(x)$. *Definicija preko okolina*: Broj l je granična vrednost niza $(a_n)_{n=1}^{+\infty}$ ako se u svakoj baz-
ičnoj okolini tačke l nalaze svi njegovi članovi izuzev najviše konačno mnogo. *Definicija "na jeziku $\varepsilon - k$ "*: Broj l je granična vrednost niza $(a_n)_{n=1}^{+\infty}$ ako za svaki pozitivni broj ε postoji prirodni broj k takav da

$$n \geq k \Rightarrow |a_n - l| < \varepsilon.$$

Oznaka — $\lim_{n \rightarrow +\infty} a_n$. *Konvergentan (divergentan) niz* — niz koji ima (nema) graničnu vrednost. *Određeno divergentan niz* — niz koji teži $+\infty$ ili $-\infty$.

Teorema (o konvergenciji monotonog niza). Svaki (beskonačni) ograničen i monoton niz je konvergentan. Ako raste (opada) njegova granična vrednost je njegov supremum (infimum). Dokaz — na vežbama (AG).

Teorema (Košijev princip konvergencije niza). Niz $(a_n)_{n=1}^{+\infty}$ je konvergentan ako i samo ako za svaki pozitivni broj ε postoji prirodni broj k takav da

$$n \geq k \Rightarrow |a_{n+p} - a_n| < \varepsilon, \quad \forall p \in \mathbb{N}.$$

Dokaz — na vežbama (AG).

Niz $a_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n$, $n \in \mathbb{N}$, je ograničen i monoton. Dokaz — na vežbama (AG). *Definicija broja e* :

$$e := \lim_{n \rightarrow +\infty} \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n.$$

($e = 2.718281828459\dots$) $\ln a := \log_e a$, $a > 0$.

Osnovni limesi povezani sa brojem e

$$3^0 \lim_{x \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{1}{x}\right)^x = e.$$

$$4^0 \lim_{x \rightarrow 0} (1 + x)^{\frac{1}{x}} = e.$$

$$5^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^x - 1}{x} = 1.$$

$$6^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{a^x - 1}{x} = \ln a, \quad a \in \mathbb{R}.$$

$$7^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{\ln(1 + x)}{x} = 1.$$

$$8^0 \lim_{x \rightarrow 0} \frac{(1 + x)^\alpha - 1}{x} = \alpha, \quad \alpha \in \mathbb{R}.$$

Dokazi — na vežbama.